

Максим Колодяжний

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.10>
УДК 343.9:323.2 (477)

Максим Колодяжний

кандидат юридичних наук, завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>
e-mail: mkolodyazhny@ukr.net

Рашизм і злочинність в Україні: кримінологічний зріз проблеми ¹

На підставі методології системного підходу та результатів емпіричного та теоретичного дослідження вивчено проблему рашизму як сучасної комбінованої форми російського фашизму та нацизму. З'ясовано сутність суспільно-політичного та ідеологічного феномену рашизму, виокремлено його істотні ознаки. Матрицю ознак фашизму накладено на сучасну російську державу і російське суспільство. На цій підставі здійснено відповідні судження щодо наявності ознак рашизму в росії. Із застосуванням системно-історичного методу продемонстровано еволюцію формування фашистських наративів у російському суспільстві щодо України та Українського народу. Виділено конкретні види кримінальних правопорушень, поширення яких у нашій країні зумовлено як російською військовою агресією, так і вищем рашизму.

Ключові слова: детермінація злочинності в Україні; причини та умови кримінальних правопорушень; злочинність; кримінальна протиправність; російський фашизм; рашизм; війна; російська агресія.

Постановка наукової проблеми. Пізнання детермінації злочинності в Україні на системних засадах передбачає розгляд цієї проблематики цілісно та на кількох рівнях суспільних відносин. Головним із них уважається глобальний (міжнародний) рівень. На ньому є потужні криміногенні чинники, які негативно відбиваються на криміногенній ситуації в Україні, особливо в перебігу російської військової агресії проти нашої держави. Такі чинники сконцентровано не лише в особливостях глобалізаційних процесів, що відбуваються в сучасному світі. Вони стосуються переважно суспільно-політичної специфіки російської держави, а також ідеології російського суспільства. Йдеться про так званий російський постімперський синдром. Якщо охарактеризувати цей феномен одним словом, то його можна назвати рашизмом.

У кримінологічній літературі війну прийнято йменувати одним з основних чинників злочинності в Україні ². До того ж виникає не менш значуще запитання: А що перебуває в основі самої війни та російської

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

¹ Примітка. Наукову статтю підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПРН України (держ. реєстр. в УкрІНТЕІ № 0124U005211).

² Колодяжний М. Г. (2023) Фактор війни: кримінологічні роздуми. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри: зб. тез доп. наук.-практ. конф. (Вінниця, 12.04.2023). Вінниця, 2023. С. 122 – 125; Батиргареева В. С. Дорожній рух у прифронтовому регіоні: виклики воєнного стану. Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану: мат.-ли Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (Кривий Ріг, 27.05.2022). Кривий Ріг, 2022. С. 8 – 11; Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2023 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця, 2024. 306 с.; Туляков В. О. Війна та злочинність: методологія кримінологічного аналізу. Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів) : Мат.-ли наук.-практ. кругл. столу. (Харків, 07.09.2022). Харків, 2022. С. 20 – 24; Сокурєнко В. В. (2023) Кримінологія війни: зміст та

Maxim Kolodyazhny

RUSHISM AND CRIME IN UKRAINE: CRIMINOLOGICAL SECTION OF THE PROBLEM

The article, employing the general scientific methodology of the systemic approach as well as the results of empirical and theoretical research, examines the problem of the interrelation and mutual conditionality between war and the level of criminal illegality in Ukraine during the period of martial law.

The purpose of the article is to clarify the essence of the phenomenon of rash-ism and to explain its negative impact on the state of crime in Ukraine during the Russian military aggression.

It is substantiated that at the core of the Russian military aggression lies a specific ideology of the Russian state and society – the socio-political phenomenon of rashism, which is rooted in the ideologies of fascism and Nazism.

A number of scholarly works by Ukrainian and Western researchers are analyzed, identifying the essential features and characteristic properties of fascism. Particular attention is given to Umberto Eco's conception of fascism. The matrix of fascist features is applied to the modern Russian state and society, forming the basis for conclusions regarding the presence of rashism in Russia. Using the systemic-historical method, the article demonstrates the evolution of the formation of fascist narratives in Russian society concerning Ukraine and the Ukrainian people. It reveals the historically conditioned aspiration of the inhabitants of the territory now occupied by the Russian Federation to enslave neighboring nations, to display unjustified aggression and cruelty, and to annex the territories of neighboring states – from the times of Kyivan Rus to modern Ukraine.

Specific types of criminal offenses are identified, the spread of which in Ukraine has been caused both by Russian military aggression and by the phenomenon of rashism.

Keywords: determination of crime in Ukraine, causes and conditions of criminal offenses, crime, criminal illegality, Russian fascism, rashism, war, Russian aggression.

військової агресії? Відповідь: рашизм. Останній без перебільшення виступає генеральним чинником «вибуху» злочинності та трансформації її окремих параметрів у нашій країні в період правового режиму воєнного стану.

Річ у тім, якщо б теоретично російське суспільство не було б умовно хворим на рашизм, не відзначалось би крайніми формами шовінізму, не нав'язувало б сусіднім суверенним державам, включно з Україною, власну культуру та специфічний «руський мир», не мало б імперських амбіцій, не прагнуло б до розширення наявних кордонів рф після розпаду СРСР, то в Україні не було б війни, захоплення її територій та наявної соціальної катастрофи. Одним із множинних проявів останньої є загострення криміногенної ситуації в Україні протягом 2022–2025 рр., що змінило стан злочинності, збільшило її рівень, модифікувало її характер, змінило структуру, значно розширило палітру негативних соціальних наслідків («ціни») та чимало інших кількісних та якісних параметрів явища кримінальної протиправності.

Зосередження уваги дослідниками переважно на національному рівні детермінаційного комплексу злочинності в Україні, а також вибіркоче пояснення окремих кореляційних зв'язків між російським фашизмом та явищем кримінальної протиправності викликає необхідність актуалізувати цю проблематику.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Явище російського фашизму (рашизму) набуло потужного наукового імпульсу щодо його дослідження після широкомасштабного російського вторгнення на територію України в 2022 р. Ці питання вивчаються представниками різних галузей знань, як-то: політологами, істориками, соціологами і навіть кримінологами. Вагомий внесок у розширення анонсованих аспектів здійснили: С. Адамович, В. Андреев, О. Бакланова, В. Брехуненко, Б. Дем'яненко, Л. Кисляк, І. Коваль, О. Костенко, О. Кривдик, В. Огнев'юк, Ю. Орлов, В. Піскун, І. Рущенко, М. Требін, П. Фріс, Л. Якубова, Л. Брітт (L. Britt), У. Еко (U. Eco), Т. Снайдер (T. Snyder) та ін. Водночас основний науковий фокус зосереджено на пізнанні загального змісту та ознак феномену рашизму. До того ж кримінологічне дослідження його впливу на стан злочинності в Україні в період правового режиму воєнного стану є на теперішній час фрагментарним.

Мета статті — уточнити сутність феномену рашизму та пояснити його негативний вплив на стан злочинності в Україні під час російської військової агресії.

Викладення основного матеріалу дослідження. Уплив війни на злочинність в Україні зафіксований емпірично за допомогою статистичного та соціологічного інструментарію. Наприклад, у 2024 р. порівняно із довоєнним 2021 р. загальний рівень злочинності в Україні збільшився в понад півтора рази (321,4 тис. проти 492,5 тис. відповідно). Рівень окремих видів кримінальних правопорушень на кшталт злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку за указаний період збільшився в сотні разів³. Окрім цього, вплив військового конфлікту на стан кримінальної протиправності установлений, виходячи із відповідей кількох груп респондентів у перебігу їх анонімного опитування. Так, внутрішньо переміщені особи (усього 1 587 осіб) на питання «Які протиправні діяння, на Вашу думку, стали частіше вчинятися під час воєнного стану?» виділили низку видів кримінальних правопорушень. Частіше серед них називали: убивство та поранення мирного населення (51,6 %); шахрайство, зокрема в мережі «Інтернет» (50 %); розкрадання і продаж гуманітарної допомоги (44,1 %); співпрацю з ворогом та дії на користь ворога (43,7 %); корупцію (43,5 %); незаконний обіг зброї (21,9 %) та ін. Тобто респонденти розуміють, що саме війна та її наслідки зумовили по-

концептуальні засади формування. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. № 2. С. 11 – 30. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.01>.

³ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>; Колодязний М. Г. Метаморфози злочинності в Україні під час війни та у повоєнний період. Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє: Мат-ли заоч. наук.-практ. круглого столу. 06.05.2025 р. Харків, 2025. С. 64 – 68.

Maxim Kolodyazhny

RASCHISMUS UND KRIMINALITÄT IN DER UKRAINE: EIN KRIMINOLOGISCHER QUERSCHNITT DES PROBLEMS

Zusammenfassung. Auf der Grundlage der Methodik des systemischen Ansatzes sowie der Ergebnisse empirischer und theoretischer Forschung wird im Artikel das Problem des Raschismus als moderne kombinierte Form des russischen Faschismus und Nationalsozialismus untersucht. Das Wesen des soziopolitischen und ideologischen Phänomens des Raschismus wird erörtert und seine wesentlichen Merkmale werden herausgearbeitet. Die Matrix der Merkmale des Faschismus wird auf den modernen russischen Staat und die russische Gesellschaft übertragen. Auf dieser Basis werden entsprechende Urteile über das Vorhandensein von Merkmalen des Raschismus in Russland gefällt. Unter Anwendung der systemhistorischen Methode wird die Evolution der Bildung faschistischer Narrative in der russischen Gesellschaft gegenüber der Ukraine und dem ukrainischen Volk aufgezeigt. Es werden konkrete Arten von Straftaten hervorgehoben, deren Verbreitung in unserem Land sowohl durch die russische militärische Aggression als auch durch das Phänomen des Raschismus bedingt ist.

Schlüsselwörter: Kriminalitätsdetermination in der Ukraine, Ursachen und Bedingungen von Straftaten, Kriminalität, strafrechtliche Rechtswidrigkeit, russischer Faschismus, Raschismus, Krieg, russische Aggression.

Maxim Kolodyazhny

RASHISME ET CRIMINALITÉ EN UKRAINE : SECTION CRIMINOLOGIQUE DU PROBLÈME

Dans l'article, sur la base de la méthodologie de l'approche systématique et des résultats de la recherche empirique et théorique, le problème du racisme en tant que forme combinée moderne du fascisme et du nazisme russes est étudié. L'essence du phénomène socio-politique et idéologique du racisme est clarifiée, ses caractéristiques essentielles sont mises en évidence. La matrice des signes du fascisme se superpose à l'État russe moderne et à la société russe. Sur cette base, des jugements appropriés ont été rendus concernant

ширення низки перелічених та багатьох інших кримінальних правопорушень.

Зазначеній категорії опитаних ставилось і таке запитання: «На Вашу думку, після настання сталого миру які проблеми можуть призводити до послаблення правопорядку в українському суспільстві?». Внутрішньо переміщені особи відповіли на нього так: велика кількість людей, які втратили житло та майно (46,8 %); майнове розшарування населення (43,9 %); зростання рівня злочинності в Україні (41,8 %); небувале розповсюдження незареєстрованої зброї (37,9 %); зростання в громадян рівня тривожності, агресивності, озлобленості, усамітненості та поширення інших психологічних проблем (35 %) тощо. Указані соціальні ризики та загрози мають військово зумовлену етіологію. Тому вони можуть належати до криміногенних чинників, що матимуть місце в Україні в повоєнний період.

Внутрішньо переміщеним особам ставилось і таке нестандартне запитання: «Про що Ви мрієте?». Усі 83,1 % респондентів, які відповіли на нього, зазначили, що вони мріють про настання миру, перемогу України в цій війні або повернення додому. Тобто знову ж таки маємо визнати дуже потужний вплив війни та її негативних наслідків не лише на настрої громадян та їх настанови, а й на усю соціальну систему нашої держави.

На аналогічні запитання відповідали й представники громадськості (усього 3 752 особи). Вони у своїх відповідях так само визнали вплив чинника війни на українське суспільство та своє особисте життя. Зважаючи на результати емпіричного зрізу представленої проблематики, маємо констатувати, що російсько-українська війна є не лише потужним чинником соціальних змін у нашій країні. Вона природним чином негативно відбилась на тенденціях поширення й закономірностях відтворення злочинності.

У науковій літературі агресія росії проти України не випадково розглядається кризь призму кримінологічної матерії, тобто в контексті злочинності та її детермінації. Зокрема, в одній з останніх монографій на цю тематику, підготовленої П. Фрісом і С. Адамович під назвою «Агресія росії проти України з позицій кримінології» (2025), у її передмові, написаній О. Литвиновим, здійснено важливий наголос на тому, що війна досліджена з міждисциплінарних позицій. Ця книга ламінує кримінологію та занурує її в метааналітичний вир цивілізаційної парадигми. Підкреслюється, що проблематика, яка піднімається в цій роботі, перебуває на перетині кримінології, політології та теорії цивілізації, а сама монографія пропонує нові концептуальні межі аналізу — цивілізаційний аналіз злочинності⁴. Є тверде переконання в тому, що поглиблене пізнання явища злочинності в Україні та її детермінації під час російсько-української війни має виходити за традиційні гносеологічні кордони. Подібні наукові пошуки не мають обмежуватись класичним набором криміногенних чинників, а повинні розширюватись за рахунок наукового аналізу не лише глобалізаційних, а й переважно узагальнення цивілізаційних процесів, що відбуваються зараз у сусідній росії, ворожо налаштованій щодо України та Українського народу.

Проігнорувати дослідження анонованих питань означає не дотриматись системної методології. Вона передбачає, по-перше, уважати злочинність відкритою соціальною системою, окремим рівнем якої є детермінаційний комплекс; по-друге, глибина пізнання кримінологічної детермінації корелює з урахуванням криміногенних чинників злочинності в Україні, сформованих, зокрема, поза соціальною системою України, тобто в системі російської держави та російського суспільства. Попри те, що цей вплив має зовнішньо системний характер, через істотний ступінь його криміногенності він здатний трансформувати соціальну систему України, викликати обставини форс-мажорного характеру (війна), яка так само провокує зміни в кількісних та якісних показниках злочинності в нашій країні. Так у загальних обрисах виглядає схема міжсистемних зв'язків детермінації кримінальної протиправності в Україні.

⁴ Фріс П. Л., Адамович С. В. Агресія Росії проти України з позицій кримінології: монографія. Івано-Франківськ, 2025. С. 5. URL: <https://surl.lt/yolofx>.

Спробуємо розкрити сутність явища рашизму та прослідкувати його становлення в історичній ретроспективі. Неологізм «рашизм», який іноді називається алітерацією (контамінація слів «Russia» («раша») та «фашизм») міцно входить у науковий, зокрема кримінологічний, дискурс. За словами професора Єльського університету (США) Т. Снайдера, «рашизм» звучить як «фашизм», але з «р» замість «ф» на початку, що, грубо кажучи, означає «російський фашизм». Тому він пропонує писати це слово латиницею як *ruscism* із тим, щоб зберегти для англійської аудиторії візуальну прив'язку до слів *Russia* та *fascism*⁵. Уважається, що точкою відліку в уживанні терміна рашизм є стаття О. Кривдика, опублікована ще у 2010 р. в інтернет-виданні «Українська правда». Він фактично вперше надав визначення рашизму: «ідеологія й практика правлячого режиму російської федерації, яка базується на ідеї зверхності “російських співвітчизників”, їх “особливої цивілізаційної місії”, антидемократизмі й неоколоніалізмі радянсько-імперського типу, використанні православ'я як моральної доктрини та на геоекономічних інструментах, насамперед енергоносіях»⁶. О. Кривдик навіть порівняв рашизм із нацизмом, наголошуючи, що обидва режими, мімікуючи й користуючись слабкістю світового порядку, керуючись реваншистськими настроями, граючи на конфліктах між державами, змогли достатньо зміцнити й кинути виклик усьому світові⁷. Однак ще набагато раніше, у середині 1990-х років у розпал російсько-чеченської війни, про цей феномен, назвавши його «русизмом», казав Президент невизнаної Республіки Ічкерія генерал Д. Дудаєв. Він був підступно вбитий російськими військами вибухом ракети під час розмови телефоном з депутатом Державної думи рф⁸. Д. Дудаєв відзначив, що «... русизм — це особлива форма людиноненависницької ідеології, заснована на великодержавному шовінізмі, повній бездуховності та аморальності. Відрізняється від відомих форм фашизму, расизму, націоналізму особливою жорстокістю як до людини, так і до природи... Володіючи рабською психологією, паразитує на хибній історії, на окупованих територіях і народах, що пригнічуються»⁹.

Сутність рашизму розкрита й у спеціальних нормативно-правових актах. Зокрема, у заяві Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» від 2 травня 2023 р. надано визначення поняття рашизму та виділені його істотні ознаки. У цій заяві під рашизмом розуміється новий різновид тоталітарної ідеології та практики, які лежать в основі режиму, сформованого в рф під керівництвом президента в. путіна, та ґрунтуються на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму (нацизму). Окрім цього, у заяві парламенту виділено низку характерних властивостей рашизму, як-то:

- системні порушення прав та основоположних свобод людини;
- культ сили та мілітаризм;
- культ особи, що перебуває на верхівці вертикалі влади, та сакралізація інститутів держави;
- самозвеличення росії та росіян за рахунок насильницького пригнічення та/або заперечення існування інших народів;

la présence de signes de racisme en Russie. En utilisant la méthode systémique-historique, l'évolution de la formation des récits fascistes dans la société russe concernant l'Ukraine et le peuple ukrainien est démontrée. Des types spécifiques d'infractions pénales ont été identifiés, dont la propagation dans notre pays est due à la fois à l'agression militaire russe et au phénomène du racisme.

Mots clés : détermination de la criminalité en Ukraine, causes et conditions des infractions pénales, criminalité, illégalité pénale, fascisme russe, rashisme, guerre, agression russe.

Maxim Kolodyazhny

RASIZM I PRZESTĘPCZOŚĆ W UKRAINIE: PERSPEKTYWA KRYMINOLOGICZNA

Opierając się na metodologii podejścia systemowego oraz wynikach badań empirycznych i teoretycznych, artykuł analizuje problem rasizmu jako współczesnej połączonej formy rosyjskiego faszystwu i nazizmu. Wyjaśniono istotę społeczno-politycznego i ideologicznego zjawiska rasizmu oraz podkreślono jego podstawowe cechy. Matryca cech faszystwu jest stosowana do współczesnego państwa rosyjskiego i społeczeństwa rosyjskiego. Na tej podstawie autor dokonuje odpowiednich osądów na temat obecności oznak rasizmu w Rosji. Wykorzystując systemową metodę historyczną, autor demonstruje ewolucję formowania się faszystowskich narracji w społeczeństwie rosyjskim w odniesieniu do Ukrainy i narodu ukraińskiego. Zwrócono uwagę na konkretne rodzaje przestępstw kryminalnych, których rozprzestrzenianie się w naszym kraju jest spowodowane zarówno rosyjską agresją wojskową, jak i zjawiskiem rasizmu.

Słowa kluczowe: określenie przestępczości w Ukrainie; przyczyny i uwarunkowania przestępstw kryminalnych; przestępczość; bezprawie kryminalne; rosyjski faszystwizm; rasizm; wojna; rosyjska agresja.

⁵ Snyder T. (2022) The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. *New York Times Magazine*. 2022. 22 April. URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukrainerussia-war.html> Требін М. П. (2022) Звичайний рашизм: загальна характеристика. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2022. № 4. С. 143–157. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740>.

⁶ Кривдик О. Рашизм. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/>

⁷ Кривдик О. Значач. твір. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/>; Дем'яненко Б. Л. Концептуалізація неологізму «рашизм» у вітчизняному науковому дискурсі. *Держава і право*. 2024. Вип. 95. С. 197–212. DOI: 10.33663/1563-3349-2024-95-197.

⁸ Як убили Дудаєва. 15 років тому загинув перший президент Чечні. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/4db02f2568a49/>.

⁹ Печерський А. Джохар Дудаєв: «русизм — це особлива форма людиноненависницької ідеології». URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/04/dzhochar-dudayevrusyzm-%E2%88%92-cze-osoblyva-forma-lyudynonenavysnyckoyi-ideologiyi/>.

- застосування з метою реалізації експансіоністської державної політики практики поширення серед інших народів російської мови та культури, російської православної церкви, медіа, політичних та громадських інституцій, пропагування ідей «русского мира»;
- систематичне порушення загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема поваги до суверенітету інших держав, їх територіальної цілісності та міжнародно визнаних кордонів, недотримання принципу незастосування сили або погрози силою;
- створення, фінансування та збройна підтримка незаконних збройних формувань та сепаратистських рухів на територіях інших суверенних держав, створення та підтримка терористичних організацій;
- застосування заборонених методів ведення війни та системне вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності;
- систематична організація та здійснення масових убивств, страт, катувань, депортацій, створення штучних умов для виникнення голоду, інших видів масового фізичного терору, геноциду, переслідування з етнічних, національних, релігійних, політичних та інших мотивів;
- регулярне застосування до інших держав практики економічного та енергетичного шантажу;
- регулярні погрози щодо застосування ядерної зброї проти інших держав та створення техногенних катастроф¹⁰.

Як бачимо, сучасний людиноненависницький та відверто протиукраїнський феномен рашизму є своєрідним суспільно-політичним та ідеологічним міксом, соціальним поєднанням найбільш ганебних, низьких, аморальних та переважно злочинних проявів людської поведінки та загальних підходів щодо здійснення державної політики, властиві тоталітарним і авторитарним політичним режимам.

У науковій та публіцистичній літературі є велика кількість різних визначень явищ фашизму та нацизму. Одним зі світових авторитетів у дослідженні проблематики фашизму вважається італійський письменник, філософ і професор Болонського університету У. Еко. У своєму відомому есе «Ур-фашизм. Воля та звільнення — це нескінченні задачі», опублікованому в 1995 р., У. Еко виділив аж 14 ознак фашизму. До того ж під Ур-фашизмом (італ. Fascismo eterno, англ. Ur-Fascism) розуміється вічний фашизм¹¹.

Сам автор наголошує, що ознаки фашизму не можна організувати в систему. Багато з них суперечать одне одному і є типовими й для інших форм деспотизму або фанатизму. Та достатньо присутності одного з цих елементів у суспільній системі, щоб навколо нього почав згущуватися фашизм:

- 1) культ традиції — синкретичність, схрещування різних вірувань і обрядів попри їх протиріччя. Навчання новому неможливе, оскільки традиції вже знайшла істину;
- 2) традиціоналізм — передбачає заперечення модернізму;
- 3) ірраціоналізм — культ акції заради самої акції. Дія сама по собі має цінність і має здійснюватися без інтелектуальних роздумів;
- 4) відсутність аналітичної критики — критичний дух оперує розрізненням і розрізнення є ознакою модерності. У модерній культурі науковці плекають незгоду як шлях до поглибленого пізнання. Для фашизму незгода є зрадою;
- 5) страх перед відмінностями виражається в расизмі, незгоді з різноманітністю, закликах проти іноземців та іммігрантів;
- 6) апеляція до фрустрованого середнього класу, який страждає від економічної кризи або почуттів політичної приналежності;
- 7) перейнятість ідеєю змови (внутрішньої та зовнішньої) — послідовники мають почувати себе в облозі, часто за допомогою ксенофобії, повинні боятись внутрішнього саботажу з боку меншин;
- 8) спільники повинні відчувати себе приниженими тим, що їх ворог нахваляється багатством і силою;
- 9) заперечення пацифізму — для фашизму існує не боротьба за життя, а життя для боротьби;
- 10) елітизм — зневага до слабкості. Окремий громадянин належить до найкращого народу у світі, члени партії найкращі поміж громадян, кожен громадянин має бути членом правлячої партії;
- 11) культ героїзму для виховування виняткових особистостей. Культ героїзму тісно пов'язаний із культом смерті;
- 12) мачоїзм — демонстрація могутності на полі сексуальних стосунків. Фашисти тримають як зневагу до жінок, так і нетерпимість і засудження нестандартних сексуальних звичок, від цнотливості до гомосексуальності;
- 13) селективний популізм — окрема особа не має жодних прав, і народ сприймається як якість, моноліт, що виражає загальну волю;

¹⁰ Заява Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких»: затв. пост. Верховної Ради України від 02.05.2023 р. № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20>.

¹¹ Ур-фашизм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80-%D1%84%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC>.

14) «новомова» — збіднений словниковий запас і елементарний синтаксис з метою обмеження засобів для комплексного й критичного мислення¹².

У науковій літературі є й дещо відмінні погляди на сутність фашизму. Зокрема, американський політолог Л. Брітт, проаналізувавши режими А. Гітлера (Німеччина), Б. Муссоліні (Італія), Ф. Франко (Іспанія), А. Салазара (Португалія), Г. Пападопулоса (Греція), А. Піночета (Чилі), Х. Сухарто (Індонезія), дійшов висновку, що всі фашистські режими мають 14 загальних ознак. Усі ці ознаки властиві рашистському режиму: 1) нав'язлива пропаганда націоналізму; 2) нехтування правами людини; 3) згуртування проти призначених загальних ворогів; 4) домінування силових структур; 5) розгул сексизму; 6) контроль над ЗМІ; 7) одержимість національною безпекою; 8) зрощування релігії з державою; 9) підтримка олігархії; 10) утиск профспілок; 11) презирство до інтелектуалів і мистецтва; 12) одержимість злочинами й покараннями; 13) тотальне кумівство та корупція; 14) фальсифікація виборів¹³.

Український філософ М. Требін зміст фашизму розкриває через такі його значущі властивості, як антилібералізм, еспансіонізм, реваншизм, некрофілія, геноцид і тероризм¹⁴. В інших своїх публікаціях цей учений ознаки рашизму доповнює також пануванням сили над правом і ксенофобією¹⁵. Інші науковці проводять навіть певні паралелі між феноменами рашизму та «путінізму» (період правління російського диктатора). До того ж перше утворює ядро другого¹⁶.

Якщо порівняти ознаки фашизму, запропоновані У. Еко, з характерними особливостями сучасної російської держави, російського суспільства, типової поведінки окремих російських політичних діячів, нарративами, що пропагуються у російських ЗМІ як мінімум останні 15 років та зрештою загальними настроями, життєвими орієнтирами, установками на масовому та груповому рівнях суспільних відносин у РФ, то стає очевидно, що сучасна Росія є класичною фашистською державою. Однак фашизм у РФ має власну специфіку, «модернізовану» під запити військово-політичного керівництва цієї країни та особливості геополітичного розвитку світу. У цьому розумінні є цілком виправданим російський фашизм називати рашизмом. Подібне авторське бачення узгоджується з думкою фахівців у цій сфері. Зокрема, історикня Л. Якубова, загалом визнаючи наявність у сучасній РФ ознак фашизму в розумінні У. Еко, підкреслює, що рашистська Росія явила світу нову історичну форму неототалітаризму в облаштуваннях глобального світу й постінформаційної ери. До того ж рашизм ця учена алегорично порівнює зі «звіром з безодні»¹⁷.

Водночас явище рашизму має також яскраво виражені ознаки нацизму. Це твердження ґрунтується хоча б на очевидному запереченні самим російським президентом тези про те, що ніби Українського народу як такового не існує, що він є не окремим, а дещо «видозміненим» російським народом. До того ж українська мова вважається російським діалектом, а українська державність має завдячуватись винятково В. Леніну, який створив УРСР¹⁸. На цей суспільно-політичний парадокс та «особливий» ідеологічний погляд росіян на українців звертає свого часу увагу В. Вернадський. Учений писав, що «прихильники російського імперіалізму визнають право творити культуру лише за великими націями і на цій підставі прирікають культуру 30-мільйонного українського народу на розчинення у великоросійському морі»¹⁹.

Подібні нарративи з певною періодичністю артикулюються представниками російського політикуму та пропагандистськими ЗМІ. Сконцентрований погляд російського диктатора та ідеологів рашизму на Україну, Український народ, його давню історію, мову, культуру, традиції міститься в його відомій статті «Про історичну єдність росіян та українців», опублікованій у липні 2021 р.²⁰ Її можна визнати ідеологічною підготовкою та своєрідною інформаційно-психологічною операцією (ІПСО) перед вторгненням РФ в Україну в лютому 2022 р. Ця стаття — привід до майбутньої військової агресії та спроба виправдання запланованих воєнних злочинів. Однак на момент підготовки цього публіцистичного «шедедру», відірваного від історичних реалій, російський диктатор ще не знав реакцію ЗСУ та всього

¹² Eco U. (1995) *Ur-Fascism. Freedom and liberation are an unending task*. The New York Review of Books. 1995. June 22. URL <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/>; Ур-фашизм. URL <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80-%D1%84%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC>.

¹³ Britt L. W. (2003) *Fascism Anyone? Free Inquiry*. 2003. Vol. 23. №. 2. URL: <https://secularhumanism.org/2003/03/fascism-anyone/>; Требін М. П. (2022). Звичайний рашизм: загальна характеристика. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2022. № 4. С. 143–157. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740>.

¹⁴ Требін М. П. (2022) Звичайний рашизм: загальна характеристика. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2022. № 4. С. 143–157. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740>.

¹⁵ Світоглядний сенс сучасної війни: соціогуманітарні аспекти (2024) : монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків, 2024. С. 258–276.

¹⁶ Коваль І., Кисляк Л. (2022) Рашизм як генеза путінізму. *Вісник Львівського університету. Серія: філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 41. С. 239–245. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.31>.

¹⁷ Якубова Л. Д. (2023) Рашизм: Звір з безодні / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2023. С. 37–97.

¹⁸ Прищепя Я. Путін продовжує заперечувати право України на існування – ISW. URL <https://susipilne.media/344450-putin-prodovzue-zaperechuvati-pravo-ukraini-na-istnuvanna-ta-unika-vidpovidalnosti-za-vijnu-isw/>.

¹⁹ Цит. за: Бакланова О. Г. (2022) Духовні скріпи рашизму. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. Pp. 832–839.

²⁰ Про історичну єдність росіян та українців. UR: <https://surl.li/jrimyz>.

Українського народу на російську агресію та реальні наслідки від цієї помилки геополітичного масштабу, яка ставить під сумнів майбутнє самої російської державності.

Явище рашизму набуло особливо активного дослідження представниками різних галузей знань (істориками, політологами, соціологами і навіть кримінологами) після широкомасштабного вторгнення росії в Україну. Їх погляд на російський фашизм та сучасні прояви російського постімперського синдрому, спрямованого на спробу відновлення колись могутнього СРСР, лише поглиблює концептуалізацією цієї проблематики та розширює гносеологічні кордони пізнання цього суспільно-політичного феномену.

Як зазначають науковці, російський фашизм — явище не нове й не чуже для історії росії. У цій країні задовго до появи фашистів в Італії та нацистів у Німеччині виникали й доволі успішно існували та діяли близькі за своєю природою до фашизму організації та інші чисельні й різноманітні чорносотенні угруповання. Їх програми базувалися на ідеях монархізму, російського націоналізму, православному радикалізмі та ксенофобії, зокрема антисемітизмі. Тому можна стверджувати, що не лише Італія та Німеччина породили фашизм як державну ідеологію та політику, але й Російська імперія так само може вважатися батьківщиною антилюдських ідей та втілених державних режимів, близьких до класичного фашизму²¹. Цю думку продовжує соціолог І. Рущенко, зазначаючи, що насправді рашизм є набагато вікш старшим за фашизм, йому не потрібно копіювати системи Б. Муссоліні або А. Гітлера. І спільним у цих ідеологіях є те, що всі ці системи виражають тоталітарний спосіб організації соціального життя²².

Характеристика рашизму доповнюється поглядом на це явище з боку окремих кримінологів. Так, О. Костенко, розкриваючи зміст рашизму крізь призму натуралістичного світобачення, зазначає, що це явище є ідеологією, яка базується на ілюзіях і обґрунтовує припустимість будь-якого свавілля заради хибно трактованих інтересів російського суспільства. У зовнішній політиці рашизм проявляється, зокрема, у порушенні принципів міжнародного права, нав'язування світові своєї версії історичної правди винятково на користь росії, у зловживанні правом вето в Раді Безпеки ООН тощо. У внутрішній політиці проявом рашизму є порушення прав людини на свободу думки, переслідування учасників «руху незгодних», користування ЗМІ для дезінформації свого народу²³. Також О. Костенко зазначає, що єдина причина воєнної агресії РФ — це рашизм, тобто соціопатична ідеологія, що засновується на свавіллі й ілюзіях, культивується в суспільстві урядом і реалізується в соціальній практиці росії. Усі решта чинники суть не причини, а умови, якими РФ користується для прояву рашизму у вигляді воєнної агресії. Формула російської агресії проти України, на переконання цього правника, така: «Якби не було рашизму, то не було б і війни»²⁴. Ю. Орлов деталізує, що рашизм має у своїй основі розгалужений метакомплекс чинників колективного безсвідомого, чільне місце в яких посідає патерналізм, істерії страху, неврози нав'язливих станів, ресентимент, ворожість до естетично розвинених культурних патернів²⁵. Важко не погодитись з подібними оцінками справжніх першопричин розв'язування росією війни проти України як головної детермінанти загострення криміногенної ситуації в нашій країні під час правового режиму воєнного стану.

Як відомо, російський диктатор в. путін неодноразово заявляв про те, що поміж усіх народів СРСР найбільший внесок у здобуття перемоги над нацистською Німеччиною здійснили, на його особисте переконання, саме руські. Зрозуміло, що це є нічим іншим, як маніпуляцією фактами, яка немає нічого спільного з реальним перебігом історичних подій під час Другої світової війни. Подібні заяви містять ознаку культу героїзму, який У. Еко обґрунтовано вважав яскравим атрибутом фашизму.

З приводу героїзації російського народу є окрема Заява Верховної Ради України з нагоди 77-ї річниці перемоги над нацизмом та про неприпустимість присвоєння РФ перемоги над нацизмом. У цьому документі, складеному на підставі дійсних історичних подій, підкреслюється, що «...однією із причин агресії з боку Російської Федерації стало те, що впродовж останніх десятиліть відзначення перемоги над нацизмом вона поступово перетворила його у культ, метою якого є пропаганда війни, вивіщення над іншими народами, привласнення собі статусу «головного переможця». <...> Адже жодна країна не може претендувати на визнання власної виняткової ролі в перемозі над нацизмом. Перемога — плід титанічних зусиль десятків держав та сотень народів. <...> Українська земля в період Другої світової війни була одним із основних полів битви, на якому ми втратили вісім мільйонів українців та представників інших народів, які проживали на нашій землі. Така страшна ціна перемоги. <...> Ми ніколи не були загарбниками, як нацисти чи рашисти, тому правда і сила на нашому боці. Саме тому ми не маємо права програти, бо для нас це віна за свободу, цивілізованість, демократію та європейські цінності.

²¹ Заборонити рашизм (2023) / В. Огнев'юк, В. Андреев, В. Брехуненко та ін.; за заг. ред. В. Піскун. Київ, 2023. С. 184.

²² Рущенко І. П. (2023) Ідеологія рашизму : монографія. Харків, 2023. С. 273, 274.

²³ Необхідно повноцінно і часто живити слово «рашизм» та похідні від нього. Голос України. 2022. 12 травня. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359972>.

²⁴ Костенко О. Рашизм – причина війни Росії проти Європи в Україні. URL: <https://zbruc.eu/node/115545>.

²⁵ Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків, 2023. С. 246.

Тож так само, як ми разом з усім цивілізованим світом перемогли нацизм у Другій світовій війні, зараз маємо перемогти рашизм...»²⁶.

У зв'язку із викладеним вище, на думку окремих дослідників, здається цілком справедливим та символічним той факт, що від імені СРСР Акт капітуляції Японії, що ознаменувало завершення Другої світової війни, на борту американського лінкора «Міссурі» 2 серпня 1945 р. підписав саме українець генерал-лейтенант К. Дерев'янок²⁷.

З урахуванням провідної ролі методології системного підходу, який є в основі пізнання представленої проблематики, виникає необхідність розгляду явища рашизму саме крізь призму системного методу. Звідси пропонується рф розглядати як велику відкриту й доволі складу соціальну систему. Вона відповідно до системного підходу має низку системних параметрів (вимог). Одним із таких є системно-історичний. Він не лише розкриває етапи становлення системи, її теперішнього стану та перспективи розвитку²⁸. Завдяки системно-історичному аналізу росії як соціальної системи можна знайти відповідь щодо обставин, які лежать в основі поступового формування сучасного феномену рашизму.

Не претендуючи на вичерпність історичних знань у цій сфері, маємо необхідність зупинитися на ключових історичних подіях. Вони можуть поглибити розуміння сутності російської держави та російського народу в системній історичній ретроспективі. Знаковою історичною подією є захоплення в 1240 р. Києва монголо-татарським військом на чолі з ханом Батием. Це значно прискорило занепад давньої протодержави Русь. Головне в цьому факті те, що до війська Золотої Орди входило також воїни з території, яка називалась у ті далекі часи Залісся, де було розташоване Московське князівство. Однак ще раніше, у 1169 р., Київ був захоплений і розграбований коаліцією з 11 князів, зібраною Володимиро-Суздальським князем А. Боголюбським²⁹.

Прагнення гетьмана І. Мазепи позбутися московського васалітету й отримати незалежність Гетьманщини закінчилось укладенням договору зі шведським королем Карлом XII. У відповідь на ці дії за наказом московського царя Петра I у 1708 р. було знищено гетьманську резиденцію м. Батурич, убито до 7 тис. оборонців та до 7,5 тис. цивільного населення, включно з жінками і дітьми. В історії ця подія називається Батуринською трагедією³⁰. Однак ще раніше московські царі встигли продемонструвати свою невиправдану жорстокість під час захоплення в 1471 р. Новгородської республіки, а також Казанського ханства у 1552 р., де було знищено тисячі мирних мешканців. Остання подія залишилась у національній пам'яті татар, які називають її зараз голодомом татарського народу³¹. За однією з версій, найменування руських саме «кацапами» пов'язується із жорстоким захопленням ними Казані. Слово казар перекладається з тюркської як м'ясник. На жаль, за багатовікову історію мешканці держави, яка наразі називається рф, неодноразово доводили свою жорстокість, що виправдовує цю назву.

Росія завжди прагнула до знищення національної та мовної ідентичності українців. Яскравим прикладом є Валуєвський циркуляр 1863 р. — таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва до територіальних цензурних комітетів. У ньому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою. Згідно з указом заборонялася публікація релігійних, навчальних та освітніх книг, однак дозволялася публікація художньої літератури³². У 1876 р. російський імператор Олександр II видав Емський указ. Він був спрямований на витіснення української мови в багатьох сферах життя (церква, музика, театр, книгодрукування) й обмежував її лише побутовим ужитком³³.

Однак апогей системної жорстокості щодо України та українців пов'язують з періодом радянської комуністичної влади: «Червоний терор» щодо захоплення більшовиками УНР у 1918 р. і подальших роках (розстріляно до 5 тис. осіб)³⁴; три сплановані голодомори в Україні в 1921—1923 рр., 1932—1933 рр. і 1946—1947 рр., визнані світовою спільнотою геноцидом Українського народу (за різними даними загинуло від 4 до 14,8 млн осіб)³⁵; розстріляне відродження щодо знищення до 30 тис. представників наукової і культурної еліти української нації в 1920—1930-х рр.³⁶; Друга світова війна, у якій загинуло до 7 млн українців³⁷ (у її початку винен безпосередньо СРСР на чолі з диктатором І. Сталіним, який

²⁶ Заява Верховної Ради України з нагоди 77-ї річниці перемоги над нацизмом та про неприпустимість присвоєння Російською Федерацією перемоги над нацизмом : затв. пост. Верховної Ради України від 03.05.2022 р. № 2235-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-IX#Text>.

²⁷ Заборонити рашизм (2023) / В. Огнев'юк, В. Андреев, В. Брехуненко та ін.; за заг. ред. В. Піскун. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. С. 160-173.

²⁸ Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / уклад.: І. М. Астрелін, І. В. Косогіна, С. О. Кирій. Київ, 2021. С. 48, 49.

²⁹ Розорення Києва (1169). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_\(1169\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_(1169)).

³⁰ Батуричська трагедія. URL: https://vue.gov.ua/Батуричська_трагедія.

³¹ Захоплення Казані (1552). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_\(1552\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_(1552))

³² Валуєвський циркуляр. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Валуєвський_циркуляр.

³³ Емський указ. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Емський_указ.

³⁴ Червоний терор. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Червоний_терор.

³⁵ Голодомори в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомори_в_Україні.

³⁶ Розстріляне відродження. URL: <https://libkor.com.ua/book-exhibition/362-rozstriljane-vidrodzhennja>.

³⁷ Втрати України в Другій Світовій війні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Втрати_України_в_Другій_Світовій_війні.

у 1939 р. уклав з А. Гітлером пакт Молотова — Ріббентропа про розподіл сфер впливу в Європі); ГУ-ЛАГ, де у 1934—1956 рр. було страчено до 1,7 млн людей, п'ята частина поміж яких були українцями³⁸ та, на жаль, багато іншого (депортації народів, включно з кримськими татарами; концентраційні табори; каральна психіатрія; примусова колективізація; невідповідні людській гідності умови життя селян; дефіцит товарів; замороження й неповернення банківських депозитів громадян, що накопичувались десятиліттями, після розпаду СРСР).

З урахуванням продемонстрованого системно-історичного параметра, беручи до уваги соціальні події сьогодення, можна сформулювати цілком обґрунтоване судження, що менталітет і психологія російського народу, загарбницької дії рф проти України, недотримання укладених раніше з Україною міжнародно-правових угод³⁹, учинення нею тисяч воєнних злочинів проти мирного населення, порушення положень багатьох міжнародних конвенцій тощо зумовлені історично. Постійне прагнення рф до внутрішньої та зовнішньої агресії, наявність у цієї держави ознак фашизму й навіть нацизму є своєрідним національним кодом російської держави, запрограмованим століттями. Наразі цей код має назву «рашизм».

Як би «не по-кримінологічному» це не звучало, однак єдиним шансом на збереження української державності, захисту суверенітету та територіальної цілісності України є відповідні суспільні трансформації в самій російській державі та російському суспільстві. Для цього необхідні як мінімум дві вагомні обставини. Перша — відхід від влади через різні причини (смерть, хвороба, революція) російського диктатора в. путіна, на якому фактично замикається уся вертикаль російського самодержавства. Друга — політичне роздрібнення росії як федеративної держави на 10—15 окремих незалежних національних республік та, відповідно, економічна фрагментація рф, що є важливою умовою для її фінансової неспроможності у подальшому реалізовувати наявні геополітичні рашистські амбіції. Насправді подібний теоретичний хід історичних подій є корисним для самого російського народу, оскільки в такому разі він: а) позбавиться диктатури, б) вивільнить ресурси для їх спрямування на потреби пересічних громадян замість фінансування війни й, урешті-решт, в) російський народ отримає власну «руську» республіку (наприклад, у межах Московської, Тверської, Володимирської, Ярославської, Рязанської, Іванівської, Калузької, Орловської, Тульської областей), якої він не має до теперішнього часу.

Висновки. Кримінологічне дослідження анонованих питань дає підстави для констатації такого:

1. Детермінація злочинності в Україні має вивчатись з огляду на глобальний та національний рівні суспільних відносин. Перший містить, окрім іншого, особливості суспільно-політичних та ідеологічних процесів, що відбуваються в сучасній російській державі;

2. Російський фашизм (рашизм) — це симбіоз специфічного російського шовінізму, імперіалізму, експансіонізму, колоніалізму та інших соціально гіпертрофованих проявів російського суспільства;

3. Феномен рашизму має давню історію, а так само набагато глибші соціальні корені порівняно з фашизмом або нацизмом;

4. Рашизм є специфічним кодом російського суспільства, який визначає характерні властивості мешканців сучасної росії та їх ворожої налаштованості проти України та Українського народу;

5. Неспровокована російська військова агресія проти України, що триває з 2014 р. до сьогодні, є результатом (наслідком) явища рашизму;

6. Рашизм є причиною не лише війни рф проти України. Він виступає потужним криміногенним чинником, що істотним чином негативно позначився та продовжує відбиватись на кількісних та якісних характеристиках явища кримінальної протиправності в Україні протягом 2022—2025 рр.;

7. Рашизм є умовою вчинення багатьох кримінальних правопорушень під час російсько-української війни. З-поміж них особливого поширення набули:

а) злочини проти основ національної безпеки України, включно з колабораційною діяльністю (ст. 1111 КК України), державною зрадою (ст. 111 КК України), перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань (ст. 1141 КК України) та ін.;

б) військові кримінальні правопорушення, особливо самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) та дезертирство (ст. 408 КК України);

в) кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, особливо воєнні злочини (ст. 438 КК України), зокрема поєднані з умисним убивством; виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, глорифікація її учасників (ст. 4362 КК України) та ін.;

г) кримінальні правопорушення, учинені із використанням зброї або вибухових речовин.

8. Вектор подальших наукових розвідок проблеми детермінації злочинності в Україні під час війни та після її завершення має бути спрямований на поглиблення знання про криміногенні чинники,

³⁸ ГУЛАГ. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ГУЛАГ>.

³⁹ Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. URL: https://web.archive.org/web/20151222150654/http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/643_006; Про ратифікацію Договору між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон: Закон України від 20.04.2004 р. № 1681-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1681-15#Text>.

що набули поширення на національному рівні суспільних відносин, тобто які не залежать від політики росії.

References

- Astrelin, I. M., Kosohina, I. V., & Kyrii, S. O. (2021). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen: Navchalnyi posibnyk* [Methodology of scientific research]. Kyiv: KPI imeni Ihoria Sikorskoho [in Ukrainian].
- Baklanova, O. H. (2022). *Dukhovni skripy rashyzmu* [The spiritual foundations of ruscism]. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* 832–839. Riga, Latvia: Baltija Publishing [in Ukrainian].
- Baturynska trahediia* [Baturyn tragedy]. (n.d.). URL : https://vue.gov.ua/Батуринаська_трагедія [in Ukrainian].
- Batyrgareieva, V. S. (2022). *Dorozhnyi rukh u prifrontovomu rehioni: vyklyky voiennoho stanu* [Road traffic in the frontline region: Challenges of martial law]. *Bezpeka dorozhnogo rukhu v umovakh voiennoho stanu: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii* (Kryvyi Rih, May 27, 2022), pp. 8–11. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
- Britt, L. W. (2003). Fascism anyone? *Free Inquiry*, 23(2). URL : <https://secularhumanism.org/2003/03/fascism-anyone/> [in English].
- Chervoniy teror* [Red Terror]. (n.d.). URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Червоний_терор [in Ukrainian].
- Demianenko, B. L. (2024). *Kontseptualizatsiia neolohizmu "rashyzm" u vitchyznianomu naukovomu dyskursi* [Conceptualization of the neologism "ruscism" in Ukrainian scholarly discourse]. *Derzhava i pravo*, 95, 197–212. DOI: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2024-95-197> [in Ukrainian].
- Dogovor pro druzhbu, spivrobotnytstvo i partnerstvo mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiieu* [Treaty on friendship, cooperation, and partnership between Ukraine and the Russian Federation]. (n.d.). URL : https://web.archive.org/web/20151222150654/http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/643_006 [in Ukrainian].
- Eco, U. (1995, June 22). Ur-Fascism. *The New York Review of Books*. URL : <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/> [in English].
- Emskyi ukaz* [Ems decree]. (n.d.). URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Емський_указ [in Ukrainian].
- Fris, P. L., & Adamovych, S. V. (2025). *Ahresiia Rosii proty Ukrainy z pozytsii kryminolohii: Monohrafiia* [Russia's aggression against Ukraine from the standpoint of criminology]. Ivano-Frankivsk: Holinei O. V [in Ukrainian].
- Holodomory v Ukraini* [Holodomors in Ukraine]. (n.d.). URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомори_в_Україні [in Ukrainian].
- HULAH* [Gulag]. (n.d.). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/ГУЛАГ> [in Ukrainian].
- Kolodyazhny, M. G. (2023). *Faktor viiny: kryminolohichni rozdumy* [The factor of war: Criminological reflections]. *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: Hlobalnyi, rehionalnyi ta natsionalnyi vymiry: Zbirnyk tez dopovidei naukovo-praktychnoi konferentsii* (Vinnytsia, April 12, 2023), pp. 122–125. Vinnytsia: KhNUVS [in Ukrainian].
- Kolodyazhny, M. G. (2025). *Metamorfozy zlochynnosti v Ukraini pid chas viiny ta u povoiennyi period* [Metamorphoses of crime in Ukraine during the war and in the postwar period]. *Zlochynnist v Ukraini: Suchasnyi stan ta pohliad u maibutnie // Materialy zaachnogo naukovo-praktychnoho kruhohu stolu* (Kharkiv, May 6, 2025), pp. 64–68. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Kostienco, O. (n.d.). *Rashyzm – prychna viiny Rosii proty Yevropy v Ukraini* [Ruscism – the cause of Russia's war against Europe in Ukraine]. URL : <https://zbruc.eu/node/115545> [in Ukrainian].
- Koval, I., & Kysliak, L. (2022). *Rashyzm yak genaza putinizmu* [Ruscism as the genesis of Putinism]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: Filosofska-politolohichni studii*, 41, 239–245. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.31> [in Ukrainian].
- Krotjuk, V. A. (Ed.). (2024). *Svitohliadnyi sens suchasnoi viiny: Sotsiohumanitarni aspekty: Monohrafiia* [The worldview meaning of the modern war: Socio-humanitarian aspects]. Kharkiv: KhNUPS [in Ukrainian].
- Kryminalna sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: Osnovni tendentsii. 2023 rik: Monohrafiia* (Verbenskyi, M. H., Kulyk, O. H., Naumova, I. V. et al.; Verbenskyi, M. H., Ed.) (2024) [The criminal situation in Ukraine under wartime conditions: Main trends. 2023]. Vinnytsia: TVORY [in Ukrainian].
- Kryvdik, O. (2010, May 18). *Rashyzm* [Ruscism]. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/> [in Ukrainian].
- Neobkhidno povnotsimno i chasto vzhyvaty slovo "rashyzm" ta pokhidni vid noho* [It is necessary to use the word "ruscism" and its derivatives fully and frequently]. (2022, May 12). URL : <http://www.golos.com.ua/article/359972> [in Ukrainian].
- Ohneviuk, V., Andriev, V., Brekhunenko, V., et al. (2023). *Zaboronyty rashyzm* [To ban ruscism] (V. Piskun, Ed.). Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].
- Orlov, Yu. V. (2023). *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: Kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni vymiry: Monohrafiia* [Crime and its counteraction under wartime conditions: Criminal-legal and criminological dimensions]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Pecherki, A. (2022, October 4). *Dzhohar Dudaiev: "Rusyzm – tse osoblyva forma liudynonenavysnytskoi ideolohii"* [Dzhokhar Dudayev: "Ruscism is a special form of misanthropic ideology"]. URL : <https://armyinform.com.ua/2022/10/04/dzhohar-dudayevrusyzm-%E2%88%92-cze-osoblyva-forma-lyudynonenavysnytskoyi-ideolohiyi/> [in Ukrainian].
- Pro istorychnu yednist rosiian ta ukraintsiv* [On the historical unity of Russians and Ukrainians]. (n.d.). URL : <https://surl.li/jrimyz> [in Ukrainian].
- Pro ratyfikatsiiu Dohovoru mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiieu pro ukrainsko-rosiiskiy derzhavnyi kordon: Zakon Ukrainy vid 20 kvitnia 2004 r. № 1681-IV* [On the ratification of the Treaty between Ukraine and the Russian Federation on the

- Ukrainian-Russian state border: Law of Ukraine of April 20, 2004, №. 1681-IV]. (2004). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1681-15#Text> [in Ukrainian].
- Pro zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vykorystannia politychnym rezhydom rosiiskoi federatsii ideolohii rashyzmu, zasudzheniia zasad i praktyk rashyzmu yak totalitarnykh i liudynonenavysnytskykh”: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 2 travnia 2023 r. No. 3078-IX. (2023) [Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the use of the ideology of ruscism by the political regime of the Russian Federation and the condemnation of its principles and practices as totalitarian and misanthropic”: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine, May 2, 2023, No. 3078-IX]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20> [in Ukrainian].
- Pro zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy z nahody 77-yi richnytsi peremohy nad natsyzmom ta pro neprypustymist prysvoieniia Rosiiskoiu Federatsiieiu peremohy nad natsyzmom: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 3 travnia 2022 r. № 2235-IX [Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine on the occasion of the 77th anniversary of victory over Nazism and on the inadmissibility of Russia’s appropriation of victory over Nazism: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of May 3, 2022, No. 2235-IX]. (2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-IX#Text> [in Ukrainian].
- Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. (2025, October 7). URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yikh-dosudovoho-rozsliduvannia-2> [in Ukrainian].
- Pryshchepa, Ya. (2025, October 6). *Putin prodovzhuie zaperechuvaty pravo Ukrainy na isnuvannia – ISW* [Putin continues to deny Ukraine’s right to exist – ISW]. *Suspilne Media*. URL : <https://suspilne.media/344450-putin-prodovzue-zaperechuvaty-pravo-ukraini-na-isnuvanna-ta-unikae-vidpovidalnosti-za-vijnu-isw/> [in Ukrainian].
- Rozorennia Kyieva (1169) [Sack of Kyiv, 1169]. (n.d.). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_\(1169\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_(1169)) [in Ukrainian].
- Rozstriliane vidrodzhennia [Executed Renaissance]. (n.d.). URL : <https://libkor.com.ua/book-exhibition/362-rozstriliane-vidrodzhennia> [in Ukrainian].
- Rushchenko, I. P. (2023). *Ideolohiia rashyzmu: Monohrafiia* [The ideology of ruscism]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
- Snyder, T. (2022, April 22). The war in Ukraine has unleashed a new word. *The New York Times Magazine*. URL : <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukrainerrussia-war.html> [in English].
- Sokurenko, V. V. (2023). *Kryminolohiia viiny: zmist ta kontseptualni zasady formuvannia* [Criminology of war: Content and conceptual foundations]. *Visnyk Kryminolohichnoi Asotsiatsii Ukrainy*, (2), 11–30. <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.01> [in Ukrainian].
- Trebin, M. P. (2022). *Zvychniiny rashyzm: zahalna kharakterystyka* [Ordinary ruscism: A general characteristic]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho*, (4), 143–157. <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740> [in Ukrainian].
- Tuliakov, V. O. (2022). *Viina ta zlochynnist: metodolohiia kryminolohichnoho analizu* [War and crime: The methodology of criminological analysis]. In M. H. Verbenskyi, I. V. Opryshko, & O. H. Kulyk (Eds.), *Vyvochennia kryminohennoi sytuatsii v Ukraini ta prohnouzuvannia yii podalshoi dynamiky (vplyv voiennykh faktoriv) // Materialy naukovo-praktychnoho kruhloho stolu* (Kyiv, September 7, 2022), pp. 20–24. Kyiv: DNDI MVS Ukrainy; Kharkiv: Machulin [in Ukrainian].
- Ur-fashyzm [Ur-Fascism]. (n.d.). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80-%D1%84%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC> [in Ukrainian].
- Vakluevskiy tsyrkuliar [Valuev circular]. (n.d.). *Wikipedia*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Валуєвський_циркуляр [in Ukrainian].
- Vtraty Ukrainy v Druhii Svitovii viini [Ukraine’s losses in World War II]. (n.d.). *Wikipedia*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Втрати_України_в_Другій_Світовій_війні [in Ukrainian].
- Yak ubyly Dudaieva. 15 rokiv tomu zahynuv pershyi prezident Chechni [How Dudayev was killed: 15 years since the death of the first president of Chechnya]. (n.d.). URL : <https://www.istpravda.com.ua/digest/4db02f2568a49/> [in Ukrainian].
- Yakubova, L. D. (2023). *Rashyzm: Zvir z bezodni* [Ruscism: A beast from the abyss]. Kyiv: Akademperiodyka [in Ukrainian].
- Zakhopleniia Kazani (1552) [Capture of Kazan, 1552]. (n.d.). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_\(1552\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_(1552)) [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 04.06.2025 / Рецензовано 08.08.2025 / Прийнято до друку 05.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Колодяжний, М. (2025). Рашизм і злочинність в Україні: кримінологічний зріз проблеми. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 96-106. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.10>